

SEKSTENÅRIGE CORA ER slave på en bomullsplantasje i Georgia. Hun lever i daglig angst for fornedrelse og brutal avstraffelse, men også med myten om sin mor, Mabel, som klarte å flykte. Cora og vennen Caesar bestemmer seg for å forsøke det samme vågestykket. De legger ut på en livsfarlig reise – med den fanatiske slavefangeren Ridgeway i hælene.

Den myteomspunne underjordiske jernbanen tar rømlingene nordover fra stat til stat, til nye verdener og nytt håp. Men drømmen om frihet møter sterk motstand selv der det tilsynelatende er trygt å være, samtidig som Ridgeway og hans blodhunder puster Cora i nakken.

Colson Whiteheads mesterverk er både en dirrende spennende skjebnefortelling og en banebrytende litterær prestasjon i sin beskrivelse av den mest brutale perioden i amerikansk historie.

«I sin dynamiske nye roman griper Colson Whitehead fatt i den underjordiske jernbanen – det løst sammenknyttede nettverket av svarte og hvite aktivister som hjalp slaver med å flykte til friheten i tiårene før den amerikanske borgerkrigen – og forvandler den fra en metafor til et virkelig tog som frakter flyktninger nordover. Resultatet er en sterk, nesten hallusinatorisk roman som lar leseren sitte igjen med en rystende innsikt i de forferdelige menneskelige omkostningene ved slaveriet. Den har i seg den samme isnende nøkterne kraften som slaveberetningene som ble innsamlet i forbindelse med det store forfatterprosjektet i 1930-årene, med ekkoer fra Toni Morrisons *Elskede*, Victor Hugos *De elendige*, Ralph Ellisons *Usynlig mann* og penselstrøk lånt fra Luis Borges, Franz Kafka og Jonathan Swift.»

THE NEW YORK TIMES

«Som om vi trengte noen ytterligere grunn til å sørge over at Barack Obamas presidentperiode er over, er det vanskelig å tro at noen av hans potensielle etterfølgere vil dele hans gode litterære smak. Hans ferielektyre sommeren 2016 – offentliggjort av Det hvite hus' pressetjeneste – omfatter ikke bare Helen Macdonalds strålende *H for hauk*, men også Colson Whiteheads *Den underjordiske jernbanen*. Å gjøre denne brutale, vesentlige, rystende romanen kjent for et bredere publikum (den er også blitt utvalgt i Oprahs bokklubb) er ikke det minste av det Obama vil bli husket for. [...] Jeg har ikke blitt så beveget og samtidig så underholdt av en bok på mange år. Dette er en lysende, voldsom, utrolig oppfinnsom fortelling, som ikke bare kaster et skarpt lys over en av de mørkeste periodene i historien, men også åpner uanede perspektiver for romansjangeren som sådan.»

THE OBSERVER

«Når det gjelder bøker og lesning og forfattere og lesere, nekter jeg hardnakket å erklære noe som det 'beste'. 'Best' er morsomt og provoserende og kan utløse friske debatter, men slik jeg ser det, er 'best' en løgn. Når vi leser, oppstår det et forhold mellom leseren og teksten, og måtene dette forholdet oppfattes og oppleves på, er like forskjellige som menneskene selv. Men da jeg leste Colson Whiteheads *Den underjordiske jernbanen*, kunne jeg ikke dy meg for å tenke: Dette er den beste nålevende amerikanske forfatteren.»

CHICAGO TRIBUNE

«En bok som *Den underjordiske jernbanen* – et mesterverk, la oss bare si det – kan bringe vår lurvete og stygge fortid i perspektiv og kanskje hjelpe oss til å skape en slags bedre fremtid.»

THE MIAMI HERALD

«Whitehead er en fantastisk forfatter, en av de beste i USA i dag. (Unektelig bedre enn Franzen.) [...] Dette er noe så sjeldent som en kritikerrost bestselger som fortjener all den beundring den er blitt møtt med, og mer. Hyphen er sann.»

SEATTLE WEEKLY

«Whitehead har gitt oss et seriøst og solid utført mesterverk, en nifs blanding av historie og fantasi som vil få anmelderne til med rette å trekke sammenligninger med Toni Morrison og Gabriel Garcia-Márquez.»

THE BOSTON GLOBE

«Som enhver litterær klassiker reiser Whiteheads roman skarpt utformede spørsmål som angår ikke bare historien eller nåtiden, men evigheten selv. Dette er en strålende bok.»

NEWSDAY

Colson Whitehead

**Den underjordiske
jernbanen**

Oversatt av Knut Johansen

KAGGE
FORLAG

Copyright © 2016 by Colson Whitehead
© Norsk utgave: Kagge Forlag 2017

Bibelsitater bygger på Bibelselskapets oversettelse av 2011.

Sitatet på side 265 fra Jonathan Swifts *Gullivers reiser*
er hentet fra Carl Fredrik Engelstads oversettelse,
Gyldendals Lanternebøker, 1978, s. 15.

Originalens tittel: *The Underground Railroad*

Oversetter: Knut Johansen

Omslagsdesign: Oliver Munday

Tilrettelegging av omslag for norsk utgave: Terese Moe Leiner

Papir: 70 g Holmen Book Cream 1,8

Boka er satt med 10,7/16 Adobe Garamond Pro

Sats: Passion&Prose bokdesign / Trygve Skogrand

Trykk og innbinding: Livonia Print, Latvia

ISBN: 978-82-489-2039-7

Kagge Forlag AS

Stortingsg. 12

0161 Oslo

www.kagge.no

Til Julie

Ajarry

FØRSTE GANG CAESAR forhørte seg med Cora om å rømme nordpå, sa hun nei.

Den gangen var det bestemoren hennes som snakket. Coras bestemor hadde aldri sett havet før den strålende ettermiddagen på havnen i Ouidah, og vannet blendet henne etter oppholdet i fortets fangekjeller. De ble oppbevart i fangekjelleren til skipene ankom. Overfallsmenn fra Dahomey røvet mennene først, så kom de tilbake til landsbyen hennes ved neste måne etter kvinnene og barna og førte dem i lenker til havet to og to. Da hun stirret inn i den svarte døråpningen, trodde Ajarry at hun ville bli gjenforent med faren der nede i mørket. De overlevende fra landsbyen fortalte at da faren hennes ikke klarte å holde tempoet under den lange marsjen, slo slavehandlerne inn skallen på ham og lot liket ligge igjen i veikanten. Moren hadde dødd flere år tidligere.

Coras bestemor ble solgt en del ganger under vandringen til fortet, avhendet fra slavehandler til slavehandler for kauriskjell og glassperler. Det var ikke lett å si hvor mye de betalte for henne i Ouidah, siden hun inngikk i et en bloc-kjøp, åtti-åtte menneskesjeler for seksti kasser med rom og krutt, en pris man kom frem til etter den sedvanlige prutingen på kystengelsk. Sunne og friske menn og kvinner i fruktbar alder innbrakte

mer enn ungdommer, derfor var det vanskelig å beregne prisen for hver enkelt.

«Nanny» kom fra Liverpool og hadde lagt til land to ganger før langs Gullkysten. Kapteinen spredte innkjøpene, så han ikke skulle bli sittende med en last med samme kultur og lynne. Ingen visste hva slags mytteri fangene hans kunne fått i stand hvis de snakket samme språk. Dette var skipets siste anløpshavn før de krysset Atlanteren. To gulhårede matroser rodde Ajarry ut til skipet, nynnende. Hvit hud som knokler.

Den usunne luften i lasterommet, det trøstesløse i å være sperret inne og skrikene fra dem som var lenket til henne, drev Ajarry til vanvidd. Fordi hun var så ung, forgrep ikke fangevokterne seg på henne med det samme, men til sist, etter seks uker på sjøen, slepte noen av de mest barkede sjømennene henne ut fra lasterommet. Hun forsøkte å ta livet av seg under overfarten til Amerika, den ene gangen ved å nekte å ta til seg mat og neste gang ved å drukne seg. Matrosene kom henne i forkjøpet begge ganger, vel bevandret som de var i slavenes planer og tilbøyeligheter. Ajarry kom seg ikke engang frem til båtripen da hun forsøkte å hoppe over bord. Hennes nedslåtte holdning og ynkelige fremtoning, velkjent fra tusenvis av slaver før henne, røpet hennes hensikter. Lenket sammen med halsjern og fotjern, i bunnløs fortvilelse.

Selv om de hadde prøvd å unngå å bli skilt fra hverandre under auksjonen i Ouidah, ble resten av familien hennes kjøpt av portugisiske slavehandlere fra fregatten «Vivilia», som ble sett fire måneder senere drivende ti nautiske mil utenfor Bermuda. Pesten hadde krevd alle om bord. Myndighetene satte fyr på skipet og så det gå opp i flammer og synke. Coras bestemor visste ingenting om skipets skjebne. Resten av livet forestilte hun seg

at de unge slektningene hennes arbeidet for snille og storsinnede herrer oppe i nord, opptatt med mindre nådeløse sysler enn hennes, veving og spinning, aldri ute på markene. I historiene hennes klarte Isay og Sidoo og de andre på en eller annen måte å kjøpe seg fri av trelldommen, og levde som frie menn og kvinner i Pennsylvania by, et sted hun en gang hadde hørt to hvite menn snakke om. Ajarry fant trøst i disse fantasiene når byrdene hun bar, truet med å knuse henne i tusen biter.

Neste gang Coras bestemor ble solgt, var etter en måned i pesthuset på Sullivan's Island, så snart legene hadde erklært henne og resten av «Nanny»s last frie for sykdom. Nok en travel dag på børsen. En stor auksjon tiltrakk seg alltid en fargerik folkemengde. Slavehandlere og meglere fra hele kysten samlet seg i Charleston og undersøkte varenes øyne og ledd og ryggsoyler, på vakt mot kjønnssykdommer og andre lidelser. Tilskuere svelget i seg ferske østers og varme maiskolber mens auksjonariusene ropte ut i luften. Slavene sto nakne på plattformen. Det var budkrig om en gruppe unge og sterke ashantimenn, de afrikanerne som er berømt for arbeidsomhet og muskulatur, og forvalteren for et kalksteinsbrudd kjøpte en skokk negerunger til spottpris. Coras bestemor så en liten gutt blant tilskuerne som spiste kandissukker, og lurte på hva det var han puttet i munnen.

Like før solnedgang kjøpte en kommisjonær henne for to hundre og tjueseks dollar. Hun kunne ha innbrakt mer om det ikke hadde vært for overfloden av unge jenter denne sesongen. Dressen hans var laget av det hviteste stoffet hun noen gang hadde sett. Ringer besatt med fargete stein glitret på fingrene. Da han kløp henne i brystene for å se om hun var i sin ungdoms blomst, følte metallet kaldt mot huden. Hun ble brennemerket, ikke for første eller siste gang, og lenket til resten av dagens

anskaffelser. Transporten la ut på den lange marsjen sørover den kvelden, ravende bak slavehandlerens karjol. På det tidspunktet var «Nanny» på vei tilbake til Liverpool, fullastet av sukker og tobakk. Det var færre skrik under dekk.

Man kunne trodd at det hvilte en forbannelse over Coras bestemor, så mange ganger ble hun solgt og byttet og solgt på nytt de nærmeste årene. Eierne hennes gikk fallitt med forbløfende hyppighet. Hennes første herre ble svindlet av en mann som solgte en innretning som renses bomull dobbelt så fort som Whitneys rensesmaskin. Tegningene var overbevisende, men til slutt var Ajarry et aktivum blant alt annet som ble solgt på namsmannens ordre. Hun gikk for to hundre og atten dollar under en rask handel, et prisfall som skyldtes forholdene på det lokale markedet. En annen eier døde av vatersott, hvoretter enken solgte boet for å finansiere reisen hjem til Europa, hvor det var rent. Ajarry var i tre måneder eiendommen til en walisser som til sist tapte henne, tre andre slaver og to griser i et slag whist. Og så videre.

Prisen hennes svingte opp og ned. Når du blir solgt så mange ganger, lærer erfaringen deg å følge nøye med. Hun lærte raskt å tilpasse seg de nye plantasjene og å skille niggertemmerne fra dem som bare var onde, dagdriverne fra sliterne, angiverne fra dem som kunne holde på hemmeligheter. Herrer og fruer delt inn i grader av ondskap, plantasjer etter forskjeller i rikdom og ærgjerrighet. I noen tilfeller ønsket ikke plantasjeeierne annet enn å klare seg så noenlunde, og så var det menn og kvinner som ønsket å eie hele verden, som om det var et passende areal. To hundre og førtiåtte, to hundre og seksti, to hundre og sytti dollar. Overalt hvor hun kom, var det sukker og indigo, bortsett fra en ukens tid med folding av tobakksblader før hun ble solgt igjen. Slavehandleren kom til tobakksplantasjen på jakt etter sla-

ver i fruktbar alder, fortrinnsvis med alle tennene i behold og av føyelig gemytt. Hun var en kvinne nå. Av sted bar det.

Hun visste at den hvite manns vitenskapsmenn så under tingenes overflate for å forstå hvordan de virket. Stjernenes bevegelse over nattehimmelen, kroppsvæskenes samvirke i blodet. Temperaturen som krevdes for å få en rik bomullshøst. Ajarry gjorde en vitenskap ut av sin egen svarte kropp og samlet inn observasjoner. Hver ting hadde en verdi, og når verdien forandret seg, forandret alt annet seg også. En sprukken kalebass var mindre verdt enn en som holdt på vannet, en krok som holdt på mallen sin mer verdt enn den som slapp agnet. Det spesielle i Amerika var at folk var ting. Best å ikke sløse bort pengene på en gammel mann som ikke vil overleve overfarten. En sterk ung negerlave av god stammeslekt fikk kundene til å sikle. En slavejente som fødte unger i ett sett, var som et myntverk, penger som avlet penger. Hvis du var en ting – en kjerre eller en hest eller en slave – var det verdien som bestemte dine muligheter. Hun kjente sin plass.

Endelig, Georgia. En representant for Randall-plantasjen kjøpte henne for to hundre og nittito dollar, tross den nye tomheten i øynene hennes, som fikk henne til å se enfoldig ut. Hun tok ikke et åndedrag utenfor Randall-land resten av livet. Hun var hjemme, på denne øya fjernt fra alt.

Coras bestemor fant seg en mann tre ganger. Hun hadde en forkjærlighet for brede skuldre og store hender, akkurat som Gamle Randall, selv om herren og hans slave hadde ulike slags arbeid i tankene. De to plantasjene var velforsynte, nitti stykk niggere på den nordlige halvparten og åttifem stykk på den sørlige halvparten. Ajarry kunne som regel velge og vrake. Når hun ikke kunne, smurte hun seg med tålmodighet.

Den første mannen hennes fikk etter hvert en hang til mais-whisky og begynte å bruke de store hendene sine til å lage store knyttnever. Ajarry sørget ikke da hun så ham forsvinne nedover veien idet de solgte ham til en sukkerrørplantasje i Florida. Deretter sto hun i med en av de kjekke guttene fra den sørlige halvdelen. Før han døde av kolera, likte han å fortelle historier fra Bibelen, siden hans tidligere herre hadde vært mer liberal når det gjaldt slaver og religion. Hun satte pris på historiene og lignelsene og antok at hvite menn hadde et poeng: Snakk om frelse kunne gi en afrikaner ideer. Stakkars sønner av Kam. Den siste mannen hennes fikk stukket hull i ørene for å ha stjålet honning. Sårene rant av verk til han tærtes bort.

Ajarry fikk fem barn med de mennene, hver av dem forløst på det samme stedet på plankegulvet i hytta, som hun pekte på når de var uskikkelige. Det er der dere kom fra, og dit jeg sender dere hvis dere ikke hører på meg. Lær dem å adlyde, da vil de kanskje adlyde alle sine fremtidige herrer, og de vil overleve. To stakkarer døde av feber. En gutt skar seg i foten mens han lekte på en rusten plog og fikk blodforgiftning. Hennes yngste kom aldri til bevissthet igjen etter at en bas slo ham i hodet med et vedtre. Den ene etter den andre. De ble i det minste ikke solgt bort, sa en eldre kone til Ajarry. Det var sant – den gangen solgte Randall sjelden de små. Du visste hvor og hvordan barna dine kom til å dø. Barnet som klarte seg til det var over ti år, var Coras mor, Mabel.

Ajarry døde i bomullen, frøkapslene duvet rundt henne som skumtopper på det ville havet. Den siste fra sin landsby, som falt over ende mellom radene av en blodpropp i hjernen, med blodet strømmende fra nesen og hvit fråde om munnen. Som om det kunne ha vært noe annet sted. Frihet var forbeholdt andre

mennesker, innbyggerne i Pennsylvania by som hastet omkring hundre mil mot nord. Siden den natten hun ble røvet, var hun blitt taksert om og om igjen; hver dag hadde hun våknet i skålen på en ny vekt. Kjenn din verdi, så kjenner du din plass i ordenen. Å overskride grensen for plantasjen var å overskride de grunnleggende prinsippene for din eksistens: umulig.

Det var bestemoren hennes som snakket den søndags-ettermiddagen da Caesar forhørte seg med Cora om den underjordiske jernbanen og hun sa nei.

Tre uker senere sa hun ja.

Denne gangen var det moren hennes som snakket.